

УДК 005.333.4 + 330.3]:347.77/.78

ЛУК'ЯНЕНКО О.Д.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ЛУК'ЯНЕНКО Л.І.,
к.е.н., доцент, професор кафедри міжнародного обліку і аудиту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

БАБИЧ Т.О.,
асистент кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ ЕФЕКТИВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** Досліджується феномен глобальної інтелектуалізації економічного розвитку. Показано об'єктивні тренди еволюції людського капіталу в інтелектуальний, підтверджені теоретичними та емпіричними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних вчених. Здійснено позиціонування інтелектуальної власності в сучасній інституційній системі. Дано кількісну та якісну характеристику глобальної інтелектуалізації, виявлено сучасні дилеми розвитку науки і надано їх критеріальну оцінку. Окреслено потенціал та обмеження реалізації інноваційно-інтелектуального потенціалу України.*

Ключові слова: інноваційний розвиток, глобальна інтелектуалізація, інтелектуальний капітал, фундаментальна наука, прикладна наука, інтелектуальна власність, комерціалізація прав інтелектуальної власності.

Лукьяненко О.Д., ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международного менеджмента

Лукьяненко Л.И., ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры международного учета и аудита

Бабич Т.О., ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», ассистент кафедры международного менеджмента

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ ЕФЕКТИВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

***Аннотация.** Исследуется феномен глобальной интеллектуализации экономического развития. Показаны объективные тренды эволюции человеческого капитала в интеллектуальный, подтвержденные теоретическими и эмпирическими исследованиями зарубежных и отечественных ученых. Осуществлено позиционирование интеллектуальной собственности в современной институциональной системе. Дана количественная и качественная характеристика глобальной интеллектуализации, обнаружены современные дилеммы развития науки и дана их критериальная оценка. Очерчены потенциал и ограничения реализации инновационно интеллектуального потенциала Украины.*

Ключевые слова: инновационное развитие, глобальная интеллектуализация, интеллектуальный капитал, фундаментальная наука, прикладная наука, интеллектуальная собственность, коммерциализация прав интеллектуальной собственности.

Lukianenko O.D., SHEE «Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman», candidate of economic sciences, associate professor of the International Management Department

Lukianenko L.I., SHEE «Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman», candidate of economic sciences, associate professor of the of International Accounting and Audit Department

Babich T.O., SHEE «Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman», assistant of the International Management Department

INTELLECTUAL IMPERATIVE OF EFFECTIVE ECONOMIC DEVELOPMENT

***Abstract.** The phenomenon of intellectualization of the global economic development is analyzed. The objective trends in the evolution of the human intellectual capital, confirmed with theoretical and empirical studies of foreign and domestic scientists, are demonstrated. The positioning of the intellectual property in today's institutional system is performed. The quantitative and qualitative characteristics of the global intellectualization is exposed, the modern dilemmas of science are discovered and their criteria evaluation is performed. The potential and limitations in implementation of the innovative and intellectual potential of Ukraine is outlined.*

Key words: innovative development, global intellectualization, intellectual capital, basic science, applied science, intellectual property, commercialization of intellectual rights and property.

Актуальність проблеми. Сучасний світогосподарський розвиток характеризується бурхливим розвитком багаторівневих інноваційних процесів. Міцні конкурентні позиції на глобальному ринку мають країни з ефективними інноваційними системами, коли постійно підтримуються умови для генерації нових знань й інтелектуальних продуктів власними та залученими науковими кадрами, збільшуються державні й корпоративні витрати на НДДКР, стимулюються інноваційна мотивація і поведінка. Національними інноваційними системами, що ефективно функціонують, можна вважати законодавчо, інституціонально й функціонально структуровані інтерактивні мережі, що забезпечують повний цикл генерації, акумуляції, адаптації і трансферу нових знань і технологій на ринку інновацій.

Дедалі більшого значення в інституціональному середовищі національної інноваційної системи набуває інтелектуальна власність. Формуються передумови інтернаціоналізації і глобалізації інтелектуальних ресурсів у контексті становлення глобальних ринків інтелектуальної праці, прав і продуктів інтелектуальної власності. Одночасно актуалізується проблема їх регулювання. Відбувається трансформація людського капіталу в інтелектуальний, увиразнюються контури становлення інтелектуальної економіки та менеджменту інтелектуальної власності. Важливо враховувати, що сучасні відносини інтелектуальної власності формуються в глобальному ринковому середовищі, яке, з одного боку, стимулює інноваційні мотивації, а з іншого – перешкоджає повній реалізації інтелектуального потенціалу особистостей, компаній і країн.

Аналіз досліджень і публікацій стосовно даної проблеми показує, що проблематика інтелектуальної власності у контексті становлення економіки знань та інноваційного розвитку знаходиться в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема, Л.Антонюк, В.Базилевича, В.Геєць, П.Друкера, К.Ерроу, В.Ільїна, І.Литвинчука, Д.Лук'яненка, А.Мазаракі, І.Павленко, А.Поручника, К.Прахлада, Р.Солоу, Я.Столярчук, Я.Тинбергена, Р.Флоріди, Дж.Хікса, Й.Шумпетера, Ю.Яковця та інших. Орієнтованими на мобілізацію насамперед інтелектуального ресурсу стабільного, ефективного і безпечного розвитку стають періодичні звіти профільних установ ООН, експортно-аналітичні та професійні оцінки державного і корпоративного топ-менеджменту.

Разом із тим, у контексті глобальної інтелектуалізації необхідні спеціальні наукові пошуки у царині: дослідження природи і рушійних сил глобалізації інтелектуальної власності; генерування нової регуляторної архітектоники глобального інтелектуального обміну; поглиблений аналіз особистісного, корпоративного, країнового і регіонального інтелектуального лідерства; розв'язання проблем інноваційного інвестування і підприємництва; виявлення передумов, ідентифікація механізмів та обґрунтування заходів нейтралізації недобросовісної конкуренції, що здійснюється через практики патентних спекуляцій і рейдерства. При цьому необхідно брати до уваги, з одного боку, імперативи й особливості формування глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності, а з іншого – тенденцію до зміни акцентів переважно із захисту інтелектуальної власності на забезпечення умов для ефективного інноваційного підприємства на захист інвестицій у створення й реалізацію об'єктів інтелектуальної власності.

Метою статті є дослідження умов, тенденцій і сучасних особливостей глобальної інтелектуалізації, обґрунтуванні ефективних інструментів забезпечення прав інтелектуальної власності та їх комерціалізації, регулювання міжнародного інтелектуального обміну.

Виклад основного матеріалу. У глобальній парадигмі економічного розвитку ХХІ ст. вирішальна роль належить людському капіталу і його еволюції у руслі універсальних тенденцій інформатизації, економічної лібералізації і демократизації, гуманізації. Разом із тим, в умовах, коли знання та інтелект формують контури майбутнього конкурентоспроможного розвитку суспільств необхідне належне позиціонування людського капіталу у форматі економічної методології.

Слід зазначити, що вже у трактуваннях кінця ХХ ст. людський капітал, включає в себе не просто здатність збору та накопичення інформації, а й вміння трансформувати її в знання та інноваційні продукти, які можуть бути застосовані для практичного вирішення стратегічних завдань економічного розвитку. У структурі економічних відносин починає домінувати не просто людський, а інтелектуальний капітал. Узагальнюючи превалюючі на-сьогодні наукові підходи, можна констатувати, що він акумулює наукові знання і компетенції працівників, накопичений організаційний і комунікаційний досвід та інтелектуальну власність, що реалізується переважно в нематеріальних продуктах й активах. Більше того, інтелектуальна власність як невичерпний ресурс розвитку становить фундаментальну інституційну основу функціонування конкурентних національних і міжнародних економічних систем (рис. 1).

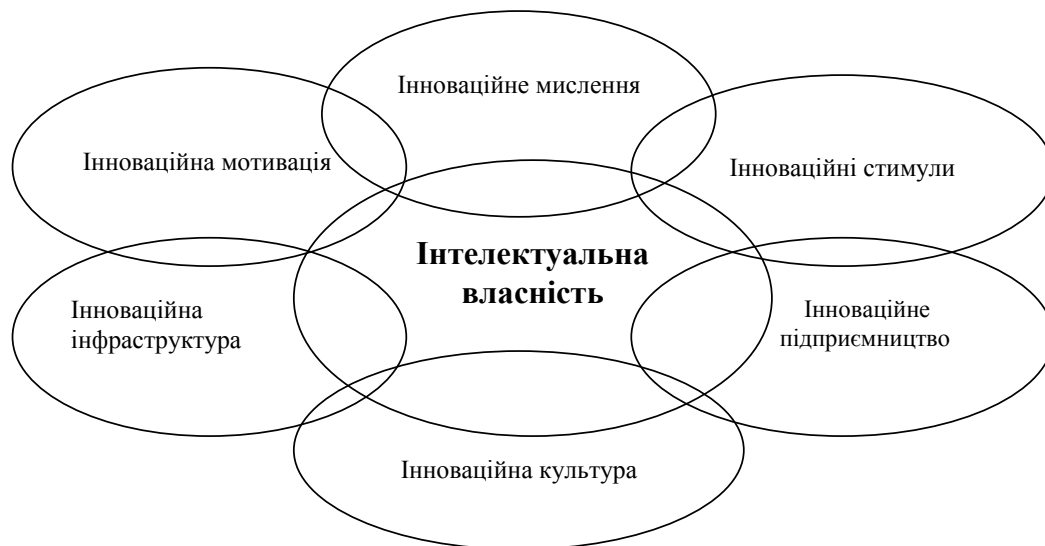

Рис. 1. Інтелектуальна власність в інституційному середовищі інноваційної економіки

Будучи ключовим інструментом інноваційної політики, інститут інтелектуальної власності: забезпечує обмін інтелектуального продукту між творцями, посередниками, кінцевими споживачами; активізує системні науково-технічні дослідження, міжсуб'єктну та міжгалузеву дифузію інновацій, кооперацію між суб'єктами інноваційного процесу через трансфер технологій, інтегрує ресурси для проведення спільних досліджень, сприяє розвитку новітніх форм патентно-ліцензійної кооперації фірм, залученню споживачів до інноваційного процесу; розширює межі національних інноваційних систем на основі відображення новітніх науково-технічних досягнень у процесі реєстрації та охорони доменних імен у мережі Інтернет, функціонування електронних систем подання та обробки патентних заявок, формування сучасних елементів інфраструктури, поширення аудиту та механізмів страхування інтелектуальної власності, розвитку різноманітних посередницьких структур, інтеграції в інноваційні системи малого та середнього бізнесу; сприяє розвитку системи фінансування інноваційної діяльності, раціоналізації структури витрат на основі відшкодування та капіталізації інноваційних затрат шляхом реалізації об'єктів інтелектуальної власності, продажу прав інтелектуальної власності, укладання ліцензійних угод, залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій, створення сприятливого іміджу інноваційних формувань, переплетення відносин щодо об'єктів інтелектуальної власності з новітніми інноваційно-господарськими відносинами [1, с. 605-606].

За даними ЮНЕСКО сьогодні у наукових дослідженнях по всьому світу зайнято біля 7,8 мільйонів вчених (табл. 1). З 2007 року кількість дослідників зросло на 21%. Підкреслюється, що це значне зростання знайшло також відображення у різкому збільшенні кількості наукових публікацій (табл. 2) [2].

Таблиця 1

Чисельність дослідників у світі

	Дослідники (тис. чол.)				Частка дослідників від світового показника (%)			
	2007	2009	2011	2013	2007	2009	2011	2013
Весь світ	6400,9	6901,9	7350,4	7758,9	100,0	100,0	100,0	100,0
Країни з високим рівнем доходів	4445,9	4653,9	4823,1	4993,6	69,5	67,4	65,6	64,4
Країни з рівнем доходів вище середнього	1441,8	1709,4	1952,3	2168,8	22,5	24,8	26,6	28,0
Країни з рівнем доходів нижче середнього	439,6	453,2	478,0	493,8	6,9	6,6	6,5	6,4
Країни з низьким рівнем доходів	73,6	85,4	96,9	102,6	1,2	1,2	1,3	1,3

Таблиця 2

Загальносвітові показники наукових публікацій

	Загальна кількість публікацій		Зміни (%) 2008-2014 рр.	Частка від загальносвітового показника (%)		Кількість публікацій на млн. жителів		Публікації з міжнародними співавторами (%)	
	2008	2014		2008	2014	2008	2014	2008	2014
Весь світ	1029471	127045	23,4	100,0	100,0	153	176	20,9	24,9
Країни з високим рівнем доходів	812863	908960	11,8	79,0	71,5	653	707	26,0	33,8
Країни з рівнем доходів вище середнього	212814	413779	94,4	20,7	32,6	91	168	28,0	28,4
Країни з рівнем доходів середнього	58843	86139	46,4	5,7	6,8	25	33	29,2	37,6
Країни з низьким рівнем доходів	4574	7660	67,5	0,4	0,6	6	9	80,1	85,8

Якісно масштаби і динаміку інтелектуалізації економічного розвитку характеризує світова латентна статистика (табл. 3).

Таблиця 3

Патенти, представлені USPTO

	Патенти USPTO			
	Всього		Частка від світового показника (%)	
	2008	2013	2008	2013
Весь світ	157768	277832	100,0	100,0
Країни з високим рівнем доходів	149290	258411	94,6	93,0
Країни з рівнем доходів вище середнього	2640	9529	1,7	3,4
Країни з рівнем доходів середнього	973	3586	0,6	1,3
Країни з низьким рівнем доходів	15	59	0,0	0,0

Слід зазначити, що в Україні понад 1100 наукових установ та організаціях працюють десятки тисяч кандидатів і докторів наук. Станом на кінець 2014 р. є чинними понад 26000 патентів на винаходи [3].

Перед більшістю країн світу, які реалізують чи усвідомлюють безальтернативність інноваційної моделі розвитку, постають універсальні дилеми розвитку науки, оскільки саме в цій сфері людської діяльності втілюється її інтелектуальний капітал (табл. 4)

Таблиця 4

Сучасні дилеми розвитку науки

Критерії	Дилеми	
Мотивація і цільова орієнтація	Генерація нових знань	Виробництво знань для ринку
Просторова організація	Локальна (регіональна, національна) організація досліджень	Участь у міжнародних мережах
Пріоритетність стадій інноваційного циклу	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження
Суб'єктивність інтелектуалізації	Дослідницький індивідуалізм	Науковий колективізм
Статусність	Академічний імідж	Формалізація і комерціалізація
Стимулювання	Переважно моральне	Переважно матеріальне
Цінність і корисний результат	Наука в інтересах суспільного прогресу	Наука як фактор високоприбуткового бізнесу

У контексті пріоритету фактично всеохоплюючої економізації науки акценти змістились у площину комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності як процесу їх виведення на ринок з метою отримання економічної вигоди. Основні принципи процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності представлено на рис. 2.

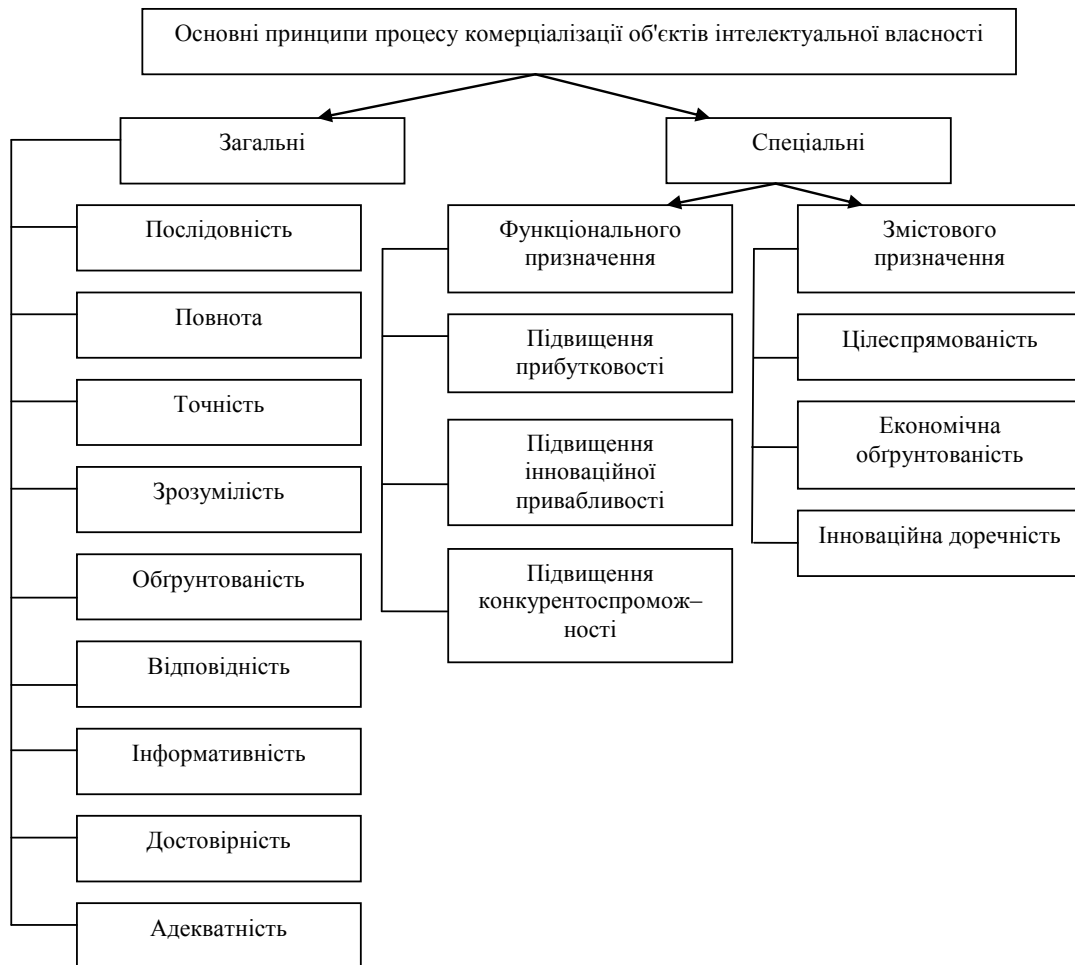

Рис. 2. Основні принципи комерціалізації об'єктів інтелектуальної

Стосовно України слід зазначити, що останніми роками попри неодноразово офіційно декларовані інноваційні пріоритети економічного розвитку вона, по суті, йде шляхом копіювання більшості сучасних технологій, консервуючи людські, природні й фінансові ресурси на технологіях нижчих індустріальних укладів. Це стосується традиційних сировинно зорієнтованих і енергоємних галузей, що зазнають жорсткого впливу світової цінової кон'юнктури і, особливо, сегментів нової економіки, які безпосередньо залежать від інноваційної спрямованості держави та бізнесу. Інноваційний шлях національного розвитку гальмується і об'єктивними факторами (надмірна індустріалізація економіки, традиційна експортна спеціалізація, ментальний політичний і підприємницький консерватизм тощо), і суб'єктивними причинами через рентоорієнтовані заангажованості державного топ-менеджменту та політичного істеблшменту. Реальною стає можливість наростання загрози системної кризи в інноваційній сфері України у зв'язку з посиленням глобальних технологічних викликів за відсутності ефективної національної інноваційної системи. Загрозливими залишаються стійка міграція вітчизняних персоналізованих носіїв сучасних знань («інтелектуальний відплив»), ліцензійні втрати через недосконале законодавство щодо захисту прав інтелектуальної власності, перепони для практичної реалізації вітчизняних розробок, пов'язані з агресивними інноваційними стратегіями ТНК, їхніх альянсів та глобальних мереж.

Висновки. У контексті глобалізаційних тенденцій конкурентний успіх країн визначається здатністю розвивати особистісний, корпоративний і національний людський капітал у глобальному конкурентному середовищі. Через створення належного інноваційного клімату, статусу і комфорту формуються передумови його трансформації в інтелектуальний капітал, що в постіндустріальній знаннєвій парадигмі стає основою формування креативного капіталу.

Оскільки гіпотетично людство стоїть на порозі нових революційних інновацій практично в усіх царинах діяльності, ключовою в подальших наукових дослідженнях стає проблема інноваційного моделювання і прогностики стосовно створення, реалізації і комерціалізації проривних нововведень. У прогностичному плані суттєві модифікації видів інновацій очікуються в процесі поглиблених оцінок науково-технологічного прогресу на міждисциплінарній основі, виявлення нових проявів їхньої інтегративності як у продукуванні, так і в комерціалізації й ефективності впливу на глобальний розвиток. При пошуку нових класифікаційних ніш дуже важливо позиціонувати інноваційні процеси не тільки в глобальних відтворювальних процесах, а інноваційних

циклів — у глобальних економічних циклах, а й методологічно осмислювати науково-технологічну та інноваційну нерівномірності й асиметричності в глобально нестабільному і турбулентному середовищі.

Попри категоричність інноваційно-креативного імперативу глобального економічного розвитку внутрішні та зовнішні політико-економічні причини стримують інноваційну динаміку національної економіки й обмежують можливості ефективної реалізації інтелектуального потенціалу. Всебічний аналіз та обґрунтування системних заходів усунення їх має стати середньостроковим пріоритетом досліджень української економічної думки. У довгостроковому контексті доцільно зосередитися на обґрунтуванні важливості поєднання інтелектуально-креативного потенціалу суспільства та світових науково-технологічних досягнень для ефективної імплементації в стратегії національного економічного розвитку концептуальних засад економіки знань як вирішального фактору прогресу за умов глобалізації. Головна ідея полягає в розумінні не так можливостей і обмежень, як безальтернативності застосування такої моделі економічного розвитку.

У подальших наукових економічних, соціальних та правових дослідженнях актуалізуються не тільки проблеми глобальної інтелектуалізації з дієвим міжнародним регулюванням прав у сфері інтелектуальної власності, а й пов'язана з глобальною інформатизацією віртуалізація економіки та бізнесу. Разом із тим віртуалізація являє собою не тільки нагальну, а й конче складну наукову проблему, яка потребує міждисциплінарних досліджень. У цьому контексті перспективи розвитку пов'язуються з трансформацією нової економіки у віртуальну, мережеву, креативну та метаекономіку.

Список використаної літератури

1. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креатини метафізичного пошуку: [монографія] / В.Д.Базилевич, В.В.Ільїн. – Київ: Знання, 2008. – 687 с.
2. Доклад ЮНЕСКО по науке: на пути к 2030 году. Резюме. // ЮНЕСКО. – 47 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235407r.pdf>.
3. Квіт Сергій. Беззахисна інтелектуальна власність, або Як подолати «долину смерті» / Сергій Квіт // Дзеркало тижня. – 2015. – № 42. – С. 1, 12.
4. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. Інноваційний ресурс економічного розвитку України: інтелектуальна місія університетів / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник // Вища школа. – 2011. – № 12. – С. 74-86.
5. Самохвалов В. Удавка на шее цивилизации / В. Самохвалов // Кореспондент. – 14 июня 2013 р. – с. 41.
6. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст] навч. посіб. / Є.І.Ходаківський, В.П.Якобчук, І.Л.Литвинчук. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.